

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گیلان

دانشکده علوم دامی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد
رشته مهندسی علوم دامی - گرایش مدیریت دامپروری

**بررسی ساختار و عملکرد مالی گاوداری‌های صنعتی استان خراسان رضوی
(مطالعه موردی شهرستان مشهد)**

پژوهش و نگارش

معصومه صمدی

استاد راهنما

دکتر احمدرضا یزدانی

اساتید مشاور

دکتر فرهاد شیرانی بید آبادی

دکتر ابولفضل شاه آبادی

۱۳۹۰

تعهدنامه پژوهشی

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان مبین بخشی از فعالیت های علمی- پژوهشی بوده و همچنین با استفاده از اعتبارات دانشگاه انجام می شود، بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به موارد ذیل متعهد می شوند:

- ۱) قبل از چاپ پایان نامه (رساله) خود، مراتب را قبلاً بطور کتبی به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه اطلاع داده و کسب اجازه نمایند.
- ۲) در انتشار نتایج پایان نامه (رساله) در قالب مقاله، همایش، اختراع و اکتشاف و سایر موارد ذکر نام دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان الزامی است.
- ۳) انتشار نتایج پایان نامه (رساله) باید با اطلاع و کسب اجازه از استاد راهنما صورت گیرد.

اینجانب معصومه صمدی دانشجوی رشته علوم دامی- مدیریت دامپروری مقطع کارشناسی ارشد تعهدات فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده و به آن ملتزم می شوم.

تقدیم به نگاه دوست و تقدیم به او که هر چه داریم از اوست

به پاس تعبیر عظیم و انسانی شان از کلمه ایثار و از خودگذشتگی

به پاس عاطفه سرشار و گرمای امید بخش وجودشان که در این سردترین روز کاران بهترین پشتیبان است

به پاس قلب های بزرگشان که فریاد رس است و سرگردانی و ترس در پناهمشان به شجاعت می کراید

و به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند

دو وجود مقدسی که توانشان رفت تا من به توانایی رسم

و موهبتشان سپیدی گرفت تا من سپید روی شوم

تقدیم به ایثار پدر و گذشت مادر

و با تقدیر فراوان از برادرانم؛ عزیز، یاوران همیشگی ام

تقدیر و تشکر

پروردگارا تو را سپاس که نعمت آموختن به من ارزانی داشتی و چربی دینج یاریم کردی هرگاه و هر دم که تو را خواندم.
گذراندن مراحل اجرائی و تدوین این پایان نامه پس از الطاف الهی مدیون راهبانی و بهنگری بزرگوارانی است که بی تردید بدون همراهی آنان طی این طریق با مشکلات فراوان همراه بود، لذا بر خود لازم می دانم مراتب سپاس خود را به کلیه کسانی که در مراحل مختلف این پژوهش مرا یاری نمودند، اعلام دارم.

تخت از جناب آقای دکتر زودانی باراهبانی های بی دریشان بی نیت سپاسگزارم.
از جناب آقای دکتر شیرانی و جناب آقای دکتر شاه آبادی که مسوئلت مشاوره این پایان نامه را بر عهده داشتند و باراهبانی های ارزنده شان در مراحل انجام تحقیق و نگارش پایان نامه مرا یاری نمودند، بسیار سپاسگزارم.
از جناب آقای دکتر حفیظی آهنگری و جناب آقای دکتر آهینی آذری که با کمال لطف، زحمت بازخوانی این پایان نامه را بر عهده گرفتند، بی نیت تشکر.

از جناب آقای دکتر صادقی ماهونک نماینده محترم تحصیلات تکمیلی، کمال قدردانی و سپاس را دارم.
از همکاری مسوئین امور دام اداره جهاد کشاورزی مشهد و همچنین آقای مهندس سلطانی و آقای محمود آبادی بسیار سپاسگزارم.
از همه دوستان و عزیزانی که در انجام این پژوهش همیشه به یاریم شتافتند به خصوص جناب آقای مهندس ابدال و آقای مهندس ایمنی نیت تشکر را دارم.
از دلداری و کارشناسان گرانقدر که در تهیه پرسش نامه و انجام پایان نامه مرا یاری نمودند کمال تشکر را دارم.

چکیده

فعالیت واحدهای گاو‌داری شیری صنعتی از جمله فعالیت‌های مهم بخش کشاورزی بوده و آگاهی از وضعیت مالی آن می‌تواند در زمینه تصمیم‌گیری در خصوص سرمایه‌گذاری در این بخش و نیز برنامه‌ریزی اقتصادی مؤثر واقع شود. از آنجایی که در انجام تحقیقات مالی در صنایع تولیدات دامی و کشاورزی نسبت به سایر صنایع توجه کمتری صورت گرفته لذا ضرورت استفاده از ابزارهای مناسب جهت کمک به تصمیم‌گیری مناسب و بهینه مدیران بسیار ضروری می‌باشد، از این رو در این تحقیق با توجه به نقش تولیدات دامی و پرورش گاو شیری در امنیت غذایی و تولید ناخالص ملی به بررسی ساختار مالی و اثرات آن بر سودآوری واحدهای گاو‌داری صنعتی در شهرستان مشهد پرداخته شده است. جمع‌آوری آمار و اطلاعات این پژوهش بر پایه اطلاعات میدانی، با تکمیل پرسشنامه مالی و مصاحبه حضوری در سال ۸۹-۱۳۸۸ به روش نمونه‌گیری تصادفی از ۳۰ واحد گاو‌داری صنعتی شهرستان مشهد انجام شد. از آنجایی که سودآوری از شاخص‌های مهم ساختار مالی می‌باشد پس از تشکیل ترازنامه مالی هر یک از گاو‌داری‌های مورد مطالعه اقدام به محاسبه نسبت‌های مالی گردید. سپس اثرات هر یک از نسبت‌های مالی بر سودآوری به روش رگرسیون چند متغیره تخمین زده شد. نتایج تخمین مدل نشان داد که نسبت جاری، نسبت آبی، و گردش دارایی اثر منفی بر سودآوری و نسبت حاشیه سود خاص، بدهی و نسبت بازده سرمایه اثرات مثبت و معنی‌داری بر سودآوری داشتند. تخمین مدل رگرسیون چند متغیره در راستای شناسایی عوامل مؤثر مدیریتی بر سودآوری نشان داد که سن، تحصیلات، تجربه، رشته تحصیلی مدیر واحد اثرات مثبت و معنی‌داری بر سودآوری واحدها دارند. همچنین نتایج نشان داد که خوراک با ۸۷ درصد بیشترین هزینه عملیاتی و بیمه دام با ۴۷ درصد بالاترین هزینه ثابت را به خود اختصاص داده است.

کلمات کلیدی: گاو‌داری شیری صنعتی، ساختار مالی، نسبت‌های مالی، سودآوری

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: مقدمه و کلیات

- ۱-۱- مقدمه ۲
- ۲-۱- تعداد و ظرفیت گاوداری‌های صنعتی کشور ۳
- ۳-۱- مقدار تولید شیر و تعداد گاو، گوساله پروار شده در گاوداری‌های صنعتی کشور ۳
- ۴-۱- جایگاه استان خراسان رضوی در صنعت گاو شیری ۴
- ۵-۱- مدیریت مالی در واحدهای گاوداری‌های صنعتی ۵
- ۶-۱- بیان مسئله ۶

فصل دوم: مروری بر منابع

- ۱-۲- اهمیت مدیریت مالی در صنعت پرورش گاو شیری ۸

فصل سوم: مواد و روش‌ها

- ۱-۳- موقعیت جغرافیایی منطقه ۱۴
- ۲-۳- جامعه آماری ۱۵
- ۳-۳- تهیه پرسش‌نامه ۱۵
- ۴-۳- جمع‌آوری داده‌های طرح ۱۷
- ۵-۳- نسبت‌های مالی ۱۸
- ۱-۵-۳- کاربرد نسبت‌ها ۲۰
- ۶-۳- طبقه‌بندی نسبت‌های مالی ۲۱
- ۱-۶-۳- نسبت نقدینگی ۲۱
- ۱-۱-۶-۳- نسبت‌های جاری ۲۲
- ۱-۱-۱-۶-۳- دارایی‌های جاری ۲۲
- ۲-۱-۱-۶-۳- دارایی‌های ثابت ۲۴
- ۲-۱-۶-۳- نسبت آنی ۲۴
- ۲-۶-۳- نسبت‌های اهرم مالی ۲۵
- ۱-۲-۶-۳- نسبت کل بدهی‌ها ۲۶
- ۳-۶-۳- نسبت‌های فعالیت ۲۶

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۲۶	نسبت گردش دارایی ها	۱-۳-۶-۳
۲۶	نسبت گردش دارایی های ثابت	۲-۳-۶-۳
۲۷	نسبت سودآوری	۴-۶-۳
۲۸	نسبت بازده سرمایه (ROI)	۱-۴-۶-۳
۲۸	حاشیه سود خالص	۲-۴-۶-۳
۲۸	متغیرهای مورد مطالعه	۷-۳
۲۸	متغیر مستقل	۱-۷-۳
۲۹	متغیر وابسته	۲-۷-۳
۲۹	رگرسیون خطی چند متغیره	۸-۳
فصل چهارم: نتایج و بحث		
۳۲	نتایج و بحث	۱-۴
۳۲	گروه بندی مزارع پرورش گاو شیری	۱-۱-۴
۳۳	تحصیلات و سن مدیران	۲-۱-۴
۳۳	هزینه ها	۳-۱-۴
۳۵	درآمدها	۴-۱-۴
۳۵	نسبت های مالی	۲-۴
۳۷	آزمون های آماری لازم جهت تحلیل رگرسیون چند متغیره	۳-۴
۳۷	آزمون کلموگراف - اسمریف	۱-۳-۴
۳۷	آزمون دورین - واتسون	۲-۳-۴
۳۸	برازش مدل	۳-۲-۴
۳۸	نتایج حاصل از تخمین فاکتورهای مدیریتی بر سودآوری	۳-۴
۳۹	نتایج حاصل از تخمین اثرات نسبت های مالی بر سودآوری حاصل از مدل رگرسیون چند متغیره	۴-۴
۴۱	نتایج تخمین هزینه های مؤثر بر درآمد	۵-۴
۴۲	بحث و نتیجه گیری	۶-۴
۴۳	پیشنهادات	۷-۴
۴۶	فهرست منابع	

فهرست جداول

صفحه

عنوان

جدول ۱-۱: مقدار شیر تولید شده و تعداد گاو گوساله پروار شده در گاوداری‌های صنعتی کشور.....	۴
جدول ۱-۳: دارایی‌های مزرعه.....	۱۶
جدول ۲-۳: تراز ارزش خالص.....	۱۷
جدول ۳-۳: حساب درآمد و هزینه‌های واحد.....	۱۷
جدول ۴-۳: مشخصات ملکی و مدیریتی واحد.....	۱۷
جدول ۱-۴: فراوانی دامداری‌ها در ظرفیت‌های مختلف.....	۳۲
جدول ۲-۴: توزیع فراوانی میزان تحصیلات مدیران واحدهای دامداری.....	۳۳
جدول ۳-۴: توزیع فراوانی سن مدیران واحدهای دامداری.....	۳۳
جدول ۴-۴: سهم هزینه‌های عملیاتی در کل هزینه‌ها.....	۳۴
جدول ۵-۴: هزینه‌های ثابت واحدهای دامداری.....	۳۴
جدول ۶-۴: سهم هر یک از محصولات از درآمد کل دامداری.....	۳۵
جدول ۷-۴: نسبت‌های مالی استخراج شده از تراز مالی واحدهای دامداری تحت بررسی.....	۳۶
جدول ۸-۴: نتایج فاکتورهای مدیریتی بر سودآوری.....	۳۸
جدول ۹-۴: نتایج اثرات نسبت‌های مالی بر سودآوری.....	۴۰
جدول ۱۰-۴: نتایج تخمین هزینه‌ها بر درآمد گاوداری‌ها.....	۴۱

فهرست اشکال

صفحه

عنوان

-
- شکل ۱-۱: تولیدات شیر و گوشت خراسان رضوی در سال ۱۳۸۸..... ۴
- شکل ۱-۳: نقشه تقسیمات استان خراسان رضوی (سازمان نقشه برداری کشور)..... ۱۴

فصل اول

مقدمه و کلیات

۱-۱- مقدمه

به کلیه فعالیت‌هایی که هدف آن‌ها پرورش حیوانات اهلی در مزارع، برای استفاده از فرآورده‌های آن‌ها باشد دامپروری می‌گویند. به طور کلی در ایران بخش دامپروری در ۱۳ زیر بخش گوسفند و بز، گاو، گاو میش، اسب، و سایر تک سمی‌ها، شتر، ماکیان، زنبور عسل، کارخانه‌های خوراک دام، فرآوری گوشت، شیر، پشم، پوست، و چرم، دامپزشکی و ...، بخش بندی گردیده است (سلیمی و اسدی، ۱۳۸۸). صنعت گاو شیری که یکی از زیربخش‌های دامپروری می‌باشد همواره به عنوان تأمین کننده بخش عمده‌ای از تولید شیر در ایران مطرح بوده است و در راستای نیل به هدف خودکفایی و امنیت غذایی در طراحی سیاست‌های توسعه‌ای، به زیر بخش دام توجه ویژه‌ای مبذول گردیده است. در میان اهداف مورد نظر این بخش، بهبود و تقویت رشد اقتصادی و کاهش فقر، بهبود امنیت غذایی و حفظ منابع طبیعی بسیار مهم هستند (نظری و همکاران، ۱۳۸۹). توسعه و تحول هدفمند این زیر بخش می‌تواند باعث تحولات مثبت در بخش کشاورزی کشور شود. با عنایت به این موضوع ایجاد و توسعه فعالیت‌های واحدهای صنعتی در دهه‌های اخیر شتاب بیشتری در صحنه اقتصاد کشور گرفته است. به طوری که در حال حاضر سهم قابل توجهی از شیر و گوشت کشور توسط گاوداری‌های صنعتی تولید می‌شود. راهکارهای اتخاذ شده در این زمینه شامل احداث کشت و صنعت و دامپروری‌های بزرگ، انتقال تکنولوژی جدید دامپروری مانند واردات دام‌های اصلاح نژاد شده، ترویج شیوه‌های جدید دامپروری و احداث کشتارگاه‌های صنعتی است. علیرغم سرمایه گذاری‌های صورت گرفته در زمینه‌ی واحدهای گاوداری نوین و صنعتی، وجود عواملی از قبیل عدم تجانس تکنولوژی جدید دامداری با تکنولوژی سنتی، عدم کارایی مدیران در واحدهای بزرگ دامپروری و نوسان قیمت‌ها سبب گردید که سهم نظام دامداری صنعتی در تولید فرآورده‌های دامی نظیر گوشت قرمز و شیر در مقایسه با دامداری سنتی در حد کمتری باشد. این امر به دلیل ضعف در مدیریت و نادیده انگاشتن شاخص عملکرد واحدهای گاوداری می‌باشد (دشتی و کوپاهی، ۱۳۸۹).

شاخص‌های عملکرد بسته به نوع خود، جنبه‌های فنی (عملیاتی) یا مالی عملکرد را نشان می‌دهند. شاخص‌های فنی عملکرد، وضع مدیریتی گاوداری را از جنبه تغذیه و تنظیم جیره غذایی، تولید شیر، اصلاح نژاد گله، آبستنی، تولید مثل، پرورش گوساله، بهداشت و درمان گله، نیروی انسانی و... را بیان می‌کند. شاخص‌های مالی عملکرد، وضع واحد گاوداری را از جنبه مالی نشان می‌دهند. شاخص‌های

مالی و فنی عملکرد، هر دو به یک موضوع، ولی به زبان خاص خود اشاره دارند. بسیاری از واحدهای گاوداری، با وجود سابقه طولانی خود، با مشکلات فنی و یا مالی زیادی مواجه‌اند، مشکلاتی که به دلیل اهمیت ندادن مدیریت این واحدها با محاسبه شاخص‌های مالی، از دید آن‌ها مخفی مانده است (لوکاس و همکاران، ۲۰۰۶).

ارزش گذاری و ارزیابی عملکرد از جمله مباحثی است که همواره در مدیریت مالی^۱ مطرح بوده است. هدف از مدیریت مالی بکارگیری سرمایه و تأمین آن به شکل بهینه به گونه‌ای که بیشترین ارزش را برای مالکان واحدهای انتفاعی ایجاد کند (عسگری و همکاران، ۱۳۸۸). از آنجایی که به انجام تحقیقات مالی در زمینه صنایع تولیدی محصولات دامی و کشاورزی نسبت به سایر صنایع توجه کمتری صورت گرفته لذا ضرورت استفاده از ابزارهای مناسب جهت کمک به تصمیم‌گیری مناسب و بهینه مدیران بسیار ضروری می‌باشد.

۲-۱- تعداد و ظرفیت گاوداری‌های صنعتی کشور

بر اساس نتایج حاصل از طرح آمارگیری گاوداری‌ها صنعتی کشور در سال ۱۳۸۹، تعداد گاوداری‌های صنعتی کشور ۲۴۶۶۰ واحد با ظرفیت ۲۷۴۷۵۲۴ رأس است. از این تعداد ۱۵۵۴۲ گاوداری صنعتی با ظرفیت ۱۷۲۰۱۹۸ رأس مربوط به فعالیت گاو شیری و تعداد ۹۱۱۸ گاوداری صنعتی با ظرفیت کل ۱۰۲۷۳۲۶ رأس مربوط به فعالیت پرواربندی گاو و گوساله می‌باشد طبق آمارگیری انجام شده در این سال، ۱۹۷۳۲ گاوداری صنعتی، فعال و بقیه غیر فعال بوده‌اند (آمارنامه کشاورزی، ۱۳۸۹).

۳-۱- مقدار تولید شیر و تعداد گاو، گوساله پروار شده در گاوداری‌های صنعتی کشور

مقدار شیر تولید شده در سال ۱۳۸۸ در گاوداری‌های صنعتی کشور ۳۲۱۶ هزار تن و تعداد گاو گوساله پروار شده ۶۲۴ هزار رأس بوده است. همچنین مقدار شیر تولید شده در سه ماهه اول ۱۳۸۹ در این گاوداری‌ها ۸۹۰/۴ هزار تن و تعداد گاو و گوساله پروار شده در همین مدت ۳۱۷ هزار رأس بوده است (آمارنامه کشاورزی، ۱۳۸۹).

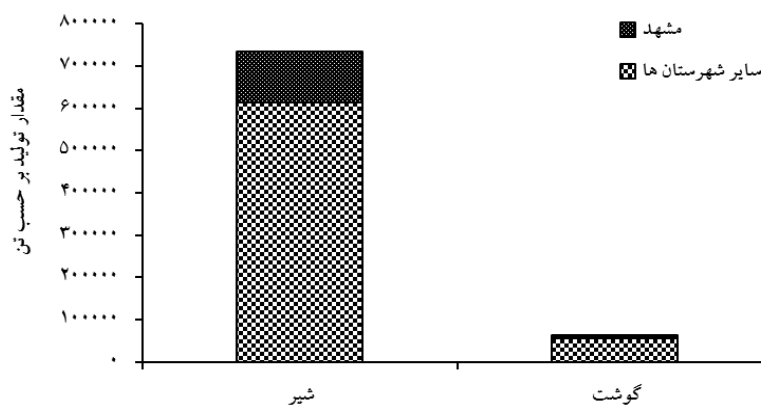
جدول ۱-۱: مقدار شیر تولید شده و تعداد گاو گوساله پروار شده در گاوداری‌های صنعتی کشور

شرح	شیر (تن)	گاو و گوساله پروار شده (رأس)
سال ۱۳۸۸	۳۲۱۵۹۷۴	۶۲۴۰۶۶
بهار ۱۳۸۹	۸۹۰۳۵۵	۳۱۶۷۶۲

همچنین فائو در سال ۲۰۰۹ ایران را ششمین تولید کننده بزرگ شیر در سطح آسیا معرفی کرد. در این سال تولید شیر ایران معادل ۱/۱ درصد کل تولید جهانی و ۳ درصد کل تولید آسیا بود. ایران از لحاظ تولید شیر در سطح جهانی رتبه هجدهم را داراست (فائو، ۲۰۱۰).

۴-۱- جایگاه استان خراسان رضوی در صنعت گاو شیری

سهم تولیدات گاوداری‌های صنعتی خراسان رضوی در سال ۱۳۸۸ از کل تولیدات در رتبه سوم کشوری و معادل ۱۲ درصد تولید کل کشور بوده است. شهرستان مشهد دومین تولید کننده در استان با تولید ۱۲۰۴۷۵ تن شیر در سال (۱۶٪)، و تولید سالانه ۶۸۷۶ تن گوشت (۱۱٪) درصد از کل تولیدات دامی استان را در این سال به خود اختصاص داده است (شکل ۱-۱) (آمارنامه کشاورزی، ۱۳۸۹).

شکل ۱-۱: تولیدات شیر و گوشت خراسان رضوی در سال ۱۳۸۸

۱-۵- مدیریت مالی در واحدهای گاوداری‌های صنعتی

رشد و توسعه مالی مزرعه تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی قرار دارد. عوامل داخلی که بر رشد مالی مزرعه مؤثرند عبارت از اندازه مزرعه، سن مدیر واحد، صرفه‌جویی در هزینه، پذیرش تکنولوژی، افزایش محصول، مالکیت اراضی، درآمدهای غیر مزرعه و ساختار مالی می‌باشند. عوامل بیرونی تأثیر گذار بر رشد مالی مزرعه شامل تغییرات قیمت ورودی و خروجی، تغییرات در بیمه محصول و برنامه‌های دولتی می‌باشد.

مدیریت واحدهای پرورش گاو شیری به علت فرآیندهای فیزیولوژیکی پیچیده دام، تداوم فعالیت در طول سال و همین‌طور حجم سرمایه^۱ و تکنولوژی نسبتاً بالای به کار رفته در آن، از شاخه‌های پر اهمیت در فعالیتهای دامپروری می‌باشد (تیموری یانسری، ۱۳۸۵). در این راستا هر ساله تعداد زیادی پروانه بهره برداری از واحدهای گاو شیری برای متقاضیان حقیقی و حقوقی صادر گردید که بخشی از سرمایه مورد نیاز آن از طریق تسهیلات بانکی ارزان قیمت تأمین شده و بخش دیگر آن سرمایه شخصی افراد متقاضی می‌باشد. در همین زمان هر ساله بخش قابل توجهی از واحدهای فعال تولیدی، به دلیل بالا بودن هزینه تولید و عدم سودآوری کافی از گردونه تولید خارج می‌گردند. علاوه بر این در بسیاری از واحدهای که مصمم به ادامه تولید هستند، ظرفیت‌های بلا استفاده‌ای وجود دارد که به دلیل عدم کفایت پشتوانه مالی و ضعف مدیریتی مورد استفاده قرار نمی‌گیرند. بر اساس گزارشات مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۶ تعداد ۱۵۵۹۰ واحد گاوداری شیری با ظرفیتی بالغ بر ۱۱۷ هزار رأس غیر فعال بوده و از ۷۲۰ هزار رأس گاو هلشتاین موجود در کشور، تنها ۱۱ درصد آن تحت پوشش مدیریت‌های موجه با متوسط تولید روزانه ۲۵-۳۰ کیلوگرم شیر قرار دارند (نظری و همکاران، ۱۳۸۹).

بر این اساس در ایران با داشتن بیش از ۱۳۰ میلیون واحد دامی و تولید سالانه ۸ میلیون تن شیر نیازمند مدیریت صحیح و بهره‌گیری بهینه از نهاده‌های تولید جهت دستیابی به بهره‌وری مطلوب و پایدار می‌باشد (دشتی، ۱۳۸۷). هدف اصلی در مدیریت مزرعه رسیدن به عملکردهای ویژه در طولانی مدت است لذا نیاز به آزمون‌های جهت بیان ارتباط بین روش‌های مدیریتی و عملکرد مالی وجود دارد (روگور و همکاران، ۱۹۹۸). تجزیه و تحلیل تجارت مزارع دامپروری در چهار بخش ساختار اقتصادی^۲، ساختار مالی^۳، استراتژی‌های مدیریت و عوامل مؤثر بر عملکرد کسب و کار انجام می‌پذیرد.

-
1. Capital
  2. Economic Structural
  3. Financial Structural

بر این اساس اتخاذ هر تصمیمی در زمینه واحد زراعی و دامی مستلزم کاربرد تکنیک‌های مدیریت مالی است (دوی، ۲۰۰۵) و استفاده از این تکنیک‌ها به مدیر اجازه می‌دهد که دارایی‌ها و موقعیت مالی و راندمان^۱ (کارایی) واحد انتفاعی را ارزیابی کند و به عنوان یک واسطه، بین محیط بیرونی و درونی سازمان عمل کند (بقائی راوری، ۱۳۸۱).

۱-۶- بیان مسئله

فعالیت واحدهای گاو‌داری شیری صنعتی از جمله فعالیت‌های مهم بخش کشاورزی بوده و آگاهی از وضعیت مالی آن می‌تواند در زمینه تصمیم‌گیری در خصوص سرمایه‌گذاری در این بخش و نیز برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، مؤثر واقع شود. یکی از عوامل مهمی که بر ساختار فنی واحد تولیدی و ساختار بازار و محصول تولید شده بر حجم ارزش افزوده حاصل از تولید و بازاریابی محصول مؤثر است ساختار مالی مؤسسه تولیدی می‌باشد. بهترین روش بررسی ساختار مالی در هر حرفه تجاری بررسی این ساختار مالی با استفاده از تهیه و تجزیه ترازهای مالی می‌باشد.

امروزه تولید و فروش شیر- گوشت و فرآورده‌های لبنی نقش مهمی در گردش مالی کشور ما بازی می‌کند و با توجه به روند رو به رشد جمعیت، منابع محدود، فقر و گرسنگی پنهان لازم است برنامه اقتصادی همه جانبه‌ای در بخش کشاورزی و زیر مجموعه آن به خصوص دامپروری تدوین گردد. بر این اساس در این بررسی در نظر داریم عوامل مؤثر بر ساختار مالی را با توجه به اهداف ذیل در واحدهای گاو‌داری شیری مشهد مورد مطالعه قرار دهیم. نظر به اینکه شاخص سودآوری از ارکان مهم ساختار مالی واحدهای انتفاعی محسوب می‌شود در این تحقیق اهداف زیر مدنظر قرار گرفته‌اند:

- ۱- آیا تمام واحدهای مورد بررسی با سودآوری مواجه هستند.
- ۲- عوامل مدیریتی نظیر تجربه، سن، سطح سواد و ارتباط تحصیلی با نوع تولید بر سودآوری و ساختار مالی تأثیر گذارند.

با توجه به مسائل طرح شده و اهداف تحقیق، در این مطالعه فرضیات زیر آزمون می‌شود:

- ۱- ساختار مالی بهتر، تولید شیر بیشتر، تولید شیر به ازاء هر رأس گاو شیری، بکارگیری تکنولوژی بهتر و اندازه گاو‌داری سطح تخصص و سن گاو‌دار موجب بهبود شاخص مالی نمی‌شود.
- ۲- بهبود ساختار مالی، تولید شیر بیشتر، تولید شیر به ازاء هر رأس گاو شیری، بکارگیری تکنولوژی بهتر و اندازه گاو‌داری موجب بهبود شاخص مالی می‌شود.

فصل دوم

بررسی منابع

۱-۲- اهمیت مدیریت مالی در صنعت پرورش گاو شیری

دامپروری به عنوان یک بخش بنیادی و محوری در کشورهای در حال توسعه بخش قابل توجهی از تولید ناخالص ملی و اشتغال این کشورها را در برمی‌گیرد (محمدی و یوسف الهی، ۱۳۸۹). مدیریت گله شیری و اندازه گله نقش مهمی در موفقیت مالی^۱ دامداری ایفا می‌کنند. نتایج تحقیق انجام شده توسط فورد و شانکیلر (۱۹۹۴) نشان می‌دهد افزایش در توانایی‌های مدیریتی، تأثیر نسبتاً بیشتری از افزایش در اندازه گله در موفقیت مالی مزارع دارد.

روگور و همکاران (۱۹۹۸)، با بررسی اهمیت مدیریت مزرعه نتیجه گرفتند که اندازه‌گیری عملکرد مالی مدیریت در هر زمانی ضروری است؛ زیرا هدف اصلی از مدیریت مزرعه رسیدن به عملکردهای مالی ویژه در طولانی مدت است؛ لذا نیاز به آزمون‌های جهت بیان ارتباط بین روش‌های مدیریتی و عملکرد مالی در دراز مدت وجود دارد. آنان اظهار داشتند، تفاوت در عملکرد مالی مزارع با ظرفیت‌های مدیریتی متفاوت، به دلیل تفاوت در ویژگی‌های شخصیتی، مهارت در برخورد با مشکلات، فرصت تصمیم‌گیری در لحظه، تشخیص راه حل مناسب، اجرا و کنترل تصمیمات است. ویژگی‌های شخصیتی شامل انگیزه، توانایی‌ها، ظرفیت‌ها و مشخصات فردی، مانند سن زارع، سطح آموزش و تجربه کشاورزی، می‌باشد.

مدیر مالی، معمولاً مسئول جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات مربوط به برآورد میزان سود^۲ است. برای این منظور، مدیر مالی باید از میزان هزینه جاری، افزایش احتمالی هزینه‌ها و تغییرات احتمالی، توانایی سازمان در فروش محصولات به نرخ تعیین شده و برنامه‌ریزی شده آگاه باشد. سپس به منظور محاسبه سود، اطلاعات مربوط باید در یک فرم مالی ثبت شود. هدف از ارزیابی سودی که انتظار می‌رود، این است که آیا سود، هزینه‌های اولیه پروژه را تأمین می‌کند یا خیر (رضاییان، ۱۳۸۵).

ابراهیم‌زاده (۱۳۶۶)، به منظور بررسی امور حسابداری گاوداری‌ها ۵ مورد را در نظر گرفت که عبارتند از:

۱- تهیه صورت موجودی گاوداری (تهیه کلیه دارایی‌های گاوداری)

۲- دریافتی (فروش): شیر، گوساله، تلیسه، افزایش ارزش گله

۳- مخارج (هزینه‌ها): خوراک، دستمزد کارگر ...

۴- درآمد کل: اختلاف فروش کل از هزینه کل

۵- درآمد خالص: که کیفیت مدیریت را نشان می‌دهد.

---

1. Financial Success

2. Profit

در این مطالعه مخارج دامداری به تفکیک خوراک ۵۰-۶۰٪، دستمزد کارگر ۱۵-۲۵٪ بقیه هزینه‌ها ۱۵-۲۵٪ (شامل هزینه دستگاه‌ها و ساختمان‌ها، سوخت، خدمات بهداشتی و درمانی و هزینه‌های متفرقه) عنوان شده است.

ایریلو زاده و یوسف الهی (۱۳۸۶) به ارزیابی اقتصادی واحدهای پرورش گاو شیری در استان تهران پرداختند. در این مطالعه از طریق برآورد شاخص‌های مالی و اقتصادی مربوطه، سودآوری این نوع فعالیت‌ها مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که میانگین شاخص‌های مالی و اقتصادی مربوط نشانگر وجود سود آوری و توجیه مالی و اقتصادی این نوع فعالیت‌ها می‌باشد و سیاست‌های مربوط به حفظ ثبات درآمدهای حاصل از واحدهای گاوداری، نسبت به تثبیت قیمت نهاده‌های تولیدی از اهمیت و اولویت بیشتری برخوردارند.

کیمبری و لری (۱۹۸۹) عوامل مؤثر بر عملکرد مالی ۸۱ مزرعه گاو شیری در ایالت تنسی را با بررسی همبستگی بین ۱۰ متغیر از قبیل، تولید هر رأس دام، اندازه گله، قیمت دریافتی، هزینه علوفه، نسبت بدهی به سرمایه نشان دادند که ارتباطی بین اندازه گله و سوددهی وجود ندارد.

باری و همکاران (۱۹۹۷) با مطالعه اثرات ریسک پذیری، سن کارگر، درصد مالکیت زمین، کارایی مالی، اندازه زمین، نسبت بدهی به دارایی و تخصص، بر میانگین کارایی مالی در مزارع دامی و زراعی کanzas به این نتیجه رسیدند که ریسک پذیری، سن کارگر، کارایی مالی و اندازه زمین بیشترین تأثیر، و تخصص در پروراندی دام کم‌ترین تأثیر را در متوسط کارایی مالی مزارع پروراندی داشته‌اند.

فوکس و همکاران (۱۹۹۳)، ریگوور و همکاران (۱۹۹۸)، برنت و همکاران (۲۰۰۲) با بررسی تعداد زیادی از گاوداری‌ها از نظر مدیریت مالی و اندازه‌گیری عملکرد مالی این واحدهای دامپروری به این نتیجه رسیدند که فاکتورهای اقتصادی، مالی و تکنیکی شامل اندازه مزرعه، میزان تولید شیر، نوع سیستم شیردوشی و بازده مالی در واحدهای دامپروری اثر معنی داری بر سودآوری این واحدها داشته‌اند. شورت و همکاران (۲۰۰۰) رابطه مثبت بین بهبود و افزایش شیر تولیدی هر گاو و بهبود شاخص‌های مالی را گزارش دادند.

هارش و همکاران (۲۰۰۱) طی بررسی سودآوری سرمایه گذاری ۸ مزرعه در میشیگان با استفاده از تجزیه و تحلیل نسبت‌های مالی نشان دادند که ۵ مزرعه از ۸ مزرعه دارای سود بوده و ۶ مزرعه قادر به جایگزینی تلیسه‌های گله خود بودند.

سونسون (۲۰۰۳) عملکرد مالی بیش از ۵۰۰ واحد کشاورزی در داکوتای شمالی را به وسیله اندازه‌گیری ۱۶ نسبت مالی طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۰۲ محاسبه کرد. مزارع بر اساس منطقه جغرافیایی،

نوع واحد، اندازه، اجاره واحد، درآمد خالص، نسبت دارایی به بدهی و سن کارگر طبقه‌بندی شدند. محاسبات نشان داد عملکرد مالی در سال ۲۰۰۲ بهبود پیدا کرده و فقط در واحدهای دامپروری و در سال ۲۰۰۱ عملکرد مالی اندازه‌گیری شده کاهش نشان داد. در بین نسبت‌های اندازه‌گیری شده به جز نسبت سود به هزینه که به دلیل کاهش یارانه‌های دولتی، هزینه‌های بالا و افزایش اندک در قیمت نهاده‌ها کاهش نشان می‌دهد بقیه نسبت‌ها افزایشی نسبی را نشان می‌دهند.

بزپینا و اوده (۲۰۰۳) با مطالعه بیش از ۲۴۰۰ واحد کشاورزی طی سال‌های ۲۰۰۰ - ۱۹۹۶ در روسیه دریافتند که یارانه دولتی و وام‌های کوتاه مدت اثرات معنی‌دار و مثبتی بر کارایی مالی داشته است. سونسون (۲۰۰۳) با بررسی نتایج بدست آمده طی اندازه‌گیری عملکرد مالی ۵۰۰ واحد کشاورزی طی سال‌های ۲۰۰۳ - ۱۹۹۷ در داکوتا نشان داد که پرداخت یارانه و پرداخت بیمه محصولات کشاورزی هنگام خسارات باعث افزایش سودآوری و بهبود عملکرد مالی در واحدهای دامپروری شده است. حداقل تحصیلات برای هر مدیری الزامی است. تحصیلات امکان یادگیری مهارت‌های زندگی و کاری را سهل‌تر می‌کند. همچنین داشتن سواد کافی این امکان را برای مدیر مزرعه فراهم می‌سازد که در، راهکارهای مدیریتی خود برای بهبود مزرعه، میدان عمل بیشتری داشته باشد.

کارلی و فلچر (۱۹۸۶) در تحقیقی بر روی مزارع گاو شیری بیان داشتند که دارا بودن مدارک تحصیلی دبیرستانی و دانشگاهی برای مدیران دامداری اثر مثبتی در انتخاب روش‌های مدیریتی داشته و در نتیجه موجب بهبود وضعیت مالی واحدهای دامپروری می‌گردد؛ و همچنین با بررسی اثر سن کارگران بر تولید چنین فرض کردند که دامداران پیر تجربه بیشتری از دامداران جوان تر دارند، اما دامداران مسن نسبت به پذیرش فناوری‌های جدید مقاومت بیشتری نشان دادند. از نظر آنان مسن بودن متصدیان دامپروری یک عامل منفی بر تولید شیر هر رأس محسوب می‌شود؛ زیرا دامداران مسن کمتر از روش‌های ترکیبی مدیریتی، از قبیل ثبت رکورد در ^۱DHIA، تلقیح مصنوعی، آزمایش ترکیبات جیره و فرموله کردن جیره، استفاده می‌کنند. دامداران مسن‌تر به استفاده از روش‌های مدیریتی ساده‌تر تمایل دارند و کمتر از مجموعه سیستم‌های مدیریت جدید بهره می‌برند و در نتیجه واحدهای دامپروری که از مدیران و کارگران مسن‌تری استفاده می‌کنند نسبت به واحدهای دامپروری که از مدیران و کارگران جوان‌تر استفاده می‌کنند از ساختار مالی نامناسب‌تری برخوردار می‌باشند.

---

1. Dairy Herd Improvement Association